

Når kurset sluttar av 30. mars 1874, blir det sendt korte meldingar til avisene. Innsendarane ønskjer skulen interesse og oppslutning frå bygdefolket. Ein av innsendarane seier at det er alvorlege planar om å bygge eige hus til skulen. Kor faste planane om eit framhald av skulen har vore, er ikkje godt å seie. Det har ikkje late seg gjere å finne meir om dette enn dette eine hintet i avis-meldinga. I alle høve vart skulen nedlagd etter desse to vintrane. Kanskje oppslutninga har vore for liten til å bygge vidare på. Vi veit ikkje heller om Vangensten har vore interessert i å drive skulen lenger. Han held i to år til fram med lærararbeid og blir deretter ordinert til sjømannsprest. Viktigaste årsaka til at skulen vart nedlagd er kanskje at dei som skapte skulen, ikkje lenger tykte det var så sterkt bruk for han. Starta som motvekt mot ein annan skule, fall mykje av motiveringa bort når denne skulen ikkje lenger var i sving. «Folkeskolen» fekk alt hausten 1875 eit naturleg framhald i amtsskulen for Jæren og Dalane. Men ein folkehøgskule skulle distriktet måtte vente lenge på.

HÅ-MINNER FRA 1890-ÅRENE

Av Danckert Krohn-Holm

«— Barn ser ingen rynker
men de drages av et nikk,
og de festes ved den kjærlighet
de finner i et blikk.»

Hå prestegård — og til prestegård er den planlagt og bygget — er ikke bare en samling av eldgamle og forfalne hus omkring en ruglet og delvis stenlagt gårdsplass i et barskt halvklime og plassert i en avkrok av en dengang fattig bygd.

Gården var klokt og efter forholdene herskkelig anlagt med en vakker og ruvende hovedbygning vendt mot det åpne havet i vest, og som gav ly for en parklignende have med store trær og mange bærbusker omkring jordbærbed og blomsterrabatter. Og ellers skjermet de store uthusene vesentlig mot den harde nordenvinden.

At hver nykommen prest måtte ominnrede hovedbygningen for sitt individuelle behov, var kanskje rimelig. Men det store forfall skyltes utvilsomt her, som ved så mange andre prestegårder, de helt umulige åbodsbestemmelser, som påla presten en så stor vedlikeholdsbyrde at hans inntekter aldri ville kunne dekke dem, sammen med en virksom «tidens tand» i dette skarpe klima.

Men i disse primitive forhold fantes gode muligheter for de foreldre som kunne oppdra sin oftest store barneflokk under beskjedne kår til nyttige og virksomme mennesker med større krav til seg selv enn til andre, og med et lyst livssyn i felles hjemmehygge under mørketiden i de lange vinterkvelder.

Og for en frisk ungdom fantes slett og rett eventyret på denne gamle gården. Her var plass for friluftssleker for alle aldre av ungdom: «Trebonius» med hundre gjemmesteder, jepping og ballspill på gårdsplassen, en ypperlig krocketplass, hvor mesterskap måtte vinnes på ny hver sommer, boccia-plasser og sletter for slå på ringen og siste par ut, badeliv på sandstrender og i elven, alle former for sportsfiske og båtturer og skøytelep på vanndammen «Parken» eller på elven, om vinteren var kald nok; og kjelkebakker hadde vi like utenfor dørene.

Den store haven krevde også sitt oppdragende strev og gav sitt fulle utbytte av både bær, blomster og grønnsaker.

Vi deltok også i gårdsarbeidet på den store gården, som i vår tid hadde 7 hester på stallen, mellom 20 og 30 kyr og over hundre sauer. Det var tare-, møkk- og høykjøring, vi hjalp til i slått og skur, tresking og tarebrenning, kreaturstell og gjetning.

Og med denne varierende bakgrunn er det at minnene fosser over meg fra min lykkelige barndom på Hå.

Min far, Karenos Theodor Holm, (1845—1912), var fra Bergen, men flyttet tidlig med sine foreldre til Østre Toten og derfra til Telemarken, så far i 1862 blev student fra Skien. Min mor, Cecilie, f. Gløersen (1847—1938) var skriverdatter fra Trondhjem. De blev gift i 1870 og fikk 11 barn, hvorav de to siste — som nu er de eneste gjenlevende — blev født på Hå.

De var nøysomme, gjestfrie og elskelige mennesker, selvfor-glem-mende i sin omtanke for andre, muntre i det daglige, og aldri hørt et bebreidende ord dem imellem, hverken i samvær med andre eller «på kammerset», for vi små, som lå utenfor på «Lilleværelset» ville med vore gryteører ha hørt fars kraftige røst, som vi kjente så vel. Men de var meget strenge i alt som angikk barneoppdragelsen. Jeg lar den her bare karakteriseres av min bror Waldemars svar, da han blev spurt om hvem han var mest glad i far eller mor: «Far slår så hårdt,» svarte han unnvikende, men det svaret sier ikke så lite.

Det første minne jeg kan lokalisere, er fra dengang min eldste søster Therese bar meg som nesten to år gammel inn for at jeg skulle se min nyfødte yngste bror Theodor. Mor lå da i «det røde værelset» ved siden av spisestuen, og det var svakt opplyst av en

Hå gamle prestegård

liten nattlampe. Men jeg husker mors smilende, bleke ansikt og oppfattet det vesle grynet ved siden av som et miniatyr-barn. «Lilla Gongong» (liten Danckert) skal jeg ha ytret da, og det blev da Theodor kalt lenge efter. Slik oppstår vel kjelenavn alltid.

Kanskje var denne nykomlingen årsaken til det innrykk av håndverkere, som jeg også husker som et øyeblikksbilde. De delte et stort værelse til to mindre, nemlig gjesteværelset — eller bispeværelset, som det gjerne kaltes, fra foreldrenes soveværelse. Jeg husker meg selv midt i et herlig virvar av svære bjelker og tungt tømmerverktøy, øks, stikksag og naver, hvorfra jeg efter et utrop fra en myndig røst raskt blev revet bort av en sky søster.

Så en dag kom Kristine Njølstad til oss som barnepike, smilende, søt og god. Å hvor vi blev glad i henne, og hvordan hun kunne smile med øynene! Hun ikke bare kledte og stelte oss og gav oss mat — vi spiste aldri ved bordet som små — men hun sydde, stoppet og lappet og holdt alt i orden. Men hun lekte med oss også. Hun gikk med oss ned i uren, og nede i en av de åpnete stengravene innredet vi stall og fjøs, kalvebinge og sauehus, og hun gjorde det levende for oss med forskjellige farvete og flekkete stener som dyr.

Moder, får jeg vinger mens jeg lever,
eller, moder, får jeg når jeg dør?

Moder, ser du englen ved min side?
hører du den deilige musik?
Se, han har to vinger, smukke hvide
dem han sikkert av Vor Herre fikk.

Hvorfor trykker så du mine hender?
hvorfor legger du din kind til min?
den er våd, og dog som ild den brenner.
Moder jeg vil alltid være din.

Men så må du ikke lenger sukke,
gråder du, så gråder jeg med dig,
å, jeg er så trett, må øyet lukke.
Moder se, nu kysser englen mig.

Intet barn kunne ha svevet ømmere, skjønnere og sikrere inn i himlen hos en slik mor. Jeg kom meg jo, men dengang var jeg nær paradiset' port.

At denne sang heter «Det døende barn» og er skrevet av dikteren H. C. Andersen, fikk jeg først vite langt senere, og aldri har jeg sett den på trykk. Kanskje har den flere vers? Jeg vet ikke.

Utenfor huset, mot vest, hadde vi et lite paradiset for oss selv. Der kom — og reiste — alle gjester, for herfra gikk veien til Verdens ende ved en koselig gressplen foran inngangsdøren. Denne plassen var i den første tiden inngjerdet mellom to hvitmalte sprinkel-porter i ca. 25 meters innbyrdes avstand, d.v.s. hele husets lengde, og mellom to kraftige, hvite portstolper.

Og her, med den brede utsikt mot havet, med hele Nordsjøens frie horisont, kunne vi på denne kjempe-arena følge den store ytre verdens pulserende liv. De stolte fullriggere med svær seilføring på fine dager og den efterhvert økende dampskibstrafikk innenfor, mens hjemvendende fiskerflåter fra fjernere fiskefelter var

mere sesongbetonet, der de krysset seg sørover i svære strekk. Innenfor, noen hundre meter fra stranden med de svære rullesteinene, foregikk vårt eget laksefiske med to kilenøter utenfor hinannen.

Havet selv dannet et lettfattelig bilde på selve livet i alle dets utallige faser fra den fineste, speilblanke sommermorgen med blå himmel over og svake sukk mellom tarekvaser og kong-satte stener — gjennom hverdagens uendelige og ensformige bølgeslag til nordvestens brølende gru i vill bølgekamp. Intet kan illustrere livskampen mere levende og dramatisk enn havet på Jæren. Eller når tordenværet i stritt regnvær fór over sjøen med lyn på lyn i sitt følge i et fantastisk skuespill med naturkreftene selv som medspillere i disse gigantiske Åsgårdsreier. Da hendte det at vi plasserte stoler ute i gangen og slo opp den dobbelte ytterdøren for riktig å betrakte dette naturspill.

En gang så jeg fra krokkeplassen en drivende skyformasjon fra syd og ropte: «Se, fata morgana, et omvendt fyrtårn i luften,» vi var ikke store karene før vi hadde rede på luftspeilinger. Men de større brødrene visste bedre. Det var en skypumpe som gikk nordover langs kysten, og den var jo ikke noe å feste seg ved. Men den dagen kom der mange, og de passerte nærmere og nærmere. Da trakk vi oss inn, for det truet med regn. Den siste skypumpen den dagen fór over gården mens vi satt ved middagsbordet og hørte at det raslet av nedfalne taksten, smellende dører og skraping fra løse ting som flyttet på seg. Men senere hørte vi at nettopp denne skypumpen passerte Nærlandssanden litt senere, hvor Kitty Kieland, tante Janes søster, stod og malte. Hvirvelvinden flyttet en båt som var trukket opp på land, 50 meter, og tok Kittys maleri høyt opp i luften, men sparte malerinnens lille lubne person.

I slike regnvær drev vannet gjennom de gisne vindusrammer og måtte øses bort i bøtter, — dagligdagse foreteelser i denne hundre år gamle gården.

På denne plassen foran huset hadde vi et slags monopol innenfor portene. Men en dag var «Stora Gula», en av forpakterens hester, kommet innenfor og beitet på gressplenen. Som den uerfarne men fryktløse person jeg tidlig hadde utviklet meg til i 6-års-alderen, sprang jeg ut for å jage de «fremmede hestene», kom

for nær inn på bakbenene på hesten og fikk et spark så jeg fløy som en ball gjennom luften. I stuen innenfor blev luftferden observert, og jeg blev båret inn som en blødende og livløs klump, blev lagt til sengs efter forbindelse og hadde ikke fått andre skrammer etter hestehovene enn et sår på haken. Slike lærepenger er nyttige, men farlige, for jeg kunne fått knust hodet av det sparket.

Men på nettopp denne plassen, hvor vi som små blev lagt i gresset på fine sommerdager, mens de større guttene lekte eller hoppet bukk, fikk jeg i meg den fortryllende eimen av «syrse», som henger sammen med lerkesang under høy himmel og fjerne klekk fra en tidlig slåmaskin i stille solvær. Og hvorsomhelst i verden jeg kjenner et drag av denne velsignede eimen, er jeg tilbake i mitt barndoms paradiset.

Gamle Mikal Lode gravet for oss en brønn oppe i bakken i denne tid, og far var så fornøyet med at der blev funnet vann efter at en «ønskekvist» var brukt og hadde gitt utslag der. Far fant intet «overnaturlig» i dette og sa bare: Om ikke vi kjenner grunnprinsippet for dette viktige hjelpemiddel, så bør vi da bruke det.»

Mikal var gammel og tannløs og hadde et glissent, stengrått skjegg. Han var alt kommet ned til vannet, da jeg fikk lov til å se ham dypt nede i brøndhullet. Han stensatte med svære stener, som han «lødde» opp langs brønnsiden, og disse stenene blev heist ned til ham med en liten, primitiv heisekran. Men jeg husker bare Mikal som en representant for alle dem som har lødd opp de tusener av kilometer med steingjerder på Jæren. I et blick fant han akkurat hvor den stenen passet sammen med alle de andre — og stenene blev så villige i hans sterke og vante never, — akkurat som sauene, som lot seg fange inn for å klippes.

Men tilbake til brønnen, fars bidrag til verdiøkningen på Hå. Brønnen gav både meget og godt vann; over hullet blev lagt en velbrukt møllesten, pumpeledningen gikk gjennom møllestenshullet opp til håndpumpen.

Tidligere hadde vi kjørt alt vann fra elven, men det var ofte — ved flomtider — grumset og nærmest ubrukelig som drikke- og vaskevann. Ved særlig høytidelige anledninger hentet vi drikkevann i melkespann fra «Bispekilden» søndenfor Fyret, over en kilometer borte og uten veiforbindelse.

Fra nu av blev den gamle vasskjerren som bestod av en diger liggende forhenværende vintønne med OPORTO innrisset på ende-flaten, montert på et hjulpar med hestedrag, kjørt opp til pumpen, halvsundd og rygget inn mot gjerdet, hvor en tre-renne førte vannet fra håndpumpen over stengjerdet til tønne. Hestene blev så vant til «vasskjøringen» at de gjorde denne vendingen helt automatisk.

Så hendte det en dag, da Waldemar som vanlig skulle kjøre laksen til stasjonen, at da han kom til pumpen, tverrsnudde hesten av seg selv og rygget inn mot garen så det smalt. Waldemar bare lo og kjørte hjem, det gikk jo av seg selv, startet på ny og jaget på hesten før pumpestedet. Da lynsnudde den igjen og rygget som før, og nu måtte far selv med sine pastorale krefter tre til for å få hesten, Waldemar og laksen på rett vei.

Senere fikk vi videre utbygget dette pumpeverk til en vannsentral for hele gården, og det var bygdegeniet Jo Obrestad som her hadde både den tekniske innsikt og ledelse.

Jo var en egenartet type, radmager og seig som en vidje. Han hadde sitt verksted i et lite, gammelt hus like ved veien, hvor tidligere en «Ane med veien» hadde ført sin ensomme tilværelse. Dette lå på østsiden, mens alle de andre Obrestadgårdene, de fra Olav Trygvasons tid, lå på vestsiden med utsyn over havet.

Vi så aldri Jo arbeide med annet gårdsarbeide, men i dette uanselige huset fantes han bestandig og alene, ivrig opptatt med tegning og sammen med sin dreiebent, boremaskin og skrustikke, materialer i stål og metall og et virvar av verktøy og redskap av alle slag. En liten smie var der også.

Hele Jæren drev dengang sine treskeverk fra gårdens vindmølle, akkurat som i Holland og Danmark, for her blåser det bestandig. Og nu hadde Jo funnet opp en elegant løsning på denne lille vannpumpen ved å plassere en vindmølle på en større vindfløy eller værhone, så den alltid pekte mot vindretningen og kunne trekke pumpeverket i all slags vær og vind og fylle en 12—15 kubikk meters støpt betongsisterne, hvorfra rørledningen førte til hus og uthus, fjøs og stall. Vannhentning altså overflødig.

Reguleringen var automatisk. Blev vindstyrken større, vred vingene seg slik at vindfanget blev mindre, og alt fungerte utmerket

og vannet fosset ned i sisternen. Men en natt hadde en stormbygge tatt hele maskineriet og splintret vinger og vindfløy til pinneved som lå strødd omkring åstedet. Men det kom opp igjen og funksjonerte da vi reiste i 1906.

Men gamle Jo står enda for meg som det uovervundne oppfinnergeni, som jeg senere har truffet i oppfinnerforeningen og hvis livslykke jeg selv har opplevet.

En dag i 1892 hadde laksekarene, det var vel Helmik Sør-Reime og Johannes Reime dengang, og de var tidlig ute om morgenen, fortalt at de hadde sett noe underlig på sjøen, det var mest som en liten vindmølle på en liten båt, og vi fikk høre det av far, han var oppe hver morgen tidlig for å ta temperaturen og barometertrykket hver dag. Der blev da talt om dette ved frokosten, og saken var alt ute av sinnet, da vi små var på vei med Kristine til Våken for å bade, hvor elven går ut i sjøen og hadde laget en sandstrand, helt ufarlig for oss små som badeplass.

Da kom der en fremmed mann med en seilduksbåt på skulderen og hilste på oss. Det var John Landstad; sønn av fars forgjenger i Hå, Hans Landstad, som igjen var sønn av salmedikteren fra Kviteseid, Magnus Brostrup Landstad; og dermed blev det innledet et vennskap som varte livet ut. Han blev i 1907 gift med min søster Cecilie.

John elsket Hå fra sin tid der; her hadde han og hans søsken herjet overalt, og her kjente han hver sten. Han hadde selv uttenkt, konstruert og utført denne kajakken, som hadde vakt oppstyr blant flere enn våre fiskere, og vindmøllen, som disse hadde sett var den raske bruk av en to-bladet padleåre. Han hadde med seg fotografiapparat med egen anordning slik at han kunne selv bli med på bildet, og han har tatt de fleste av alle de fotografier som vi senere etterhvert tok av vår Hå-tilværelse. Han var blitt anleggsingeniør ved Jernbanen i Kristiania og var vel nesten årlig hos oss i sine ferier. Senere hørte sykkel og gevær med i hans medbrakte reiseutstyr. Men fiske hadde han ingen interesse for, og jeg hørte aldri gjennom ham eller hans mange søsken om at der hadde vært noe laksefiske av betydning i hans fars tid.

Nede i Kuhagen, hvor fars hester og noen få kyr gresset om sommeren, ligger «den store stenen.» Den var kommet langveis

fra under istiden, og den måtte vi jo bestige. Først med et langt steg med det ene benet, når vi fikk en dult i baken — for alene var det ingen stas i å klatre. Når vi var oppå den, følte vi det som om vi var kommet et visst skritt i det å «bli stor». Der var jo alltid noen mindre, som ikke klarte den klatringen. Denne fysiske prestasjon måtte vi alle igjennom. Senere kunne det jo bli spørsmål om å spesialisere seg i ferdigheter som ballspill, krocket eller stangfiske. Her var Waldemar alltid best, for han hadde lengst trening i alle våre spesielle gjøremål.

Men det er noe eget ved en slik «prøvesten», og da jeg som voksen fikk se den kløvet av et «prøveskudd», hvorved den viste sin ubrukbarhet som mulig byggsten for det nye fjøset av 1899, og samtidig var ødelagt som klatre-prøve, fant jeg det vemodig. Hvor mange viltre prestebarn har ikke her gjennom tidene opplevd gleden av å bestå sin første prøvesten?

Efterhvert, med den voksende selvtillit, blev vi tidlig brukt til å løse mere daglige og nyttige oppgaver: å hente «boje», kyrne, fra utmarken var vel det første krav. De stod gjerne og ventet ved hovedgrinden, stinne av melk og lengtet hjem. Det gikk liksom av seg selv. Og når vor «byfetter» Jens var med og tok en av kvigene i halen og fikk fart på hele bølingen så melken skvatt fra de fulle jurene, var vi veslevoksne og sa at slikt måtte vi ikke gjøre.

Mere spennende var det at ungstuten kunne være noe usikker, og jeg husker engang jeg kom frem til fjøsdøren, som var stengt, og måtte mellom alle dyrene for å skrike fra at de måtte lukke opp, da kom stuten frem og stanget meg opp mot dørveggen uten at jeg hadde noe å jage den med, så jeg ropte om hjelp. Det hele varte ganske kort, døren gikk opp, og en sterk arm svang meg i sikkerhet.

Det neste var å hente hestene fra havnehagen når de skulle seles og brukes. Og det var ikke alltid så lett. De kunne unndra seg sine arbeidsforpliktelser, men de visste at hvis de ikke kom til oss, som de ikke i noen henseende var redde for, så kom de større og mere hårdhente karene inn i bildet; som regel gikk det derfra bra. Så måtte vi sele dem — med den riktige selen — og kjøre dem, stående i arbeidskjerre, sittende i stasjonskjøring, strigle dem, turde krype under dem og helt opp til å løfte bakfoten opp til skoing.

Alt dette skulle læres, håndgriplig efter en overvunnen respekt for denne store, deilige, sterke og intelligente hesten, som vi blev så glade i fra vi var små.

Og så fikk vi ri dem uten sadel og med minst mulig hjelp til å komme opp på dem. Vi lærte å holde oss fast selv om hesten «sprang ut», og vi skjønnte snart at det var de vennlige ordene som bandt hesten til oss.

Det var sjelden vi red som større, men vi fant da en gammel, forhenværende stas-sadel på loftet, og det fornemme men medtatte sadeldekket blev børstet og flidd, og da hendte det at far sendte meg i 10—11-årsalderen til Stasjonen (Nærbø) for å hente posten i den velbrukte postvesken av lær, i rem om akselen. Det var morsomt, men kunne by på spenning, for kjørehestene våre var ganske høye og uvante med sadeltøy. Og der var jo en del grinder på veien, som både skulle åpnes og lukkes, og hver gang måtte vi både av og på. Senere lærte vi å greie med grindlukkingen uten å stige av. Men den ridningen skaper et nærmere forhold mellom hest og mann enn den mere upersonlige kjøringen.

Saugjetningen hører den første barndom til, jeg kan ikke si at jeg hadde min oppgave her klart for meg, for sauene gikk hvor der var noe å beite. Men en mai-søndag var mor med oss en enkelt gang, og vi satt like ved «Fyrnaustet» i Fugleviken. Da kom en sau like bort til oss, viste seg urolig, la seg ned og «lemmet» så vi så det hele. Mor fulgte medfølelse med, men vi fikk et spennende eksempel på anskuelsesundervisning uten ord.

Vi viste tidlig vår interesse for dramatikk. Vi fulgte så ofte foreldrene til kirke at vi snart kunne både salmene og ritualene derfra helt utenat, og vi overførte disse til lekeplassene på Hå. I Nærbø kirke blev vi — i allfall fra Gerhard (f. 1876) av og nedover, alle konfirmert, og vi to yngste, Theodor og jeg, er også døpt der.

Vår egen omgang var Theresia, Hanna og Tobias Kvia (nu på Motland), forpakterens barn på alder med oss, og da disse pikene hadde dukker, var det bare et par kostymer som manglet for en fullstendig barnedåp.

Hele ytre gangen var full av en omfattende reisegarderobe for alle sesonger, pelser og frakker av alle slag, et vaskevannsfat og et

for anledningen noenlunde rent lommeterkle var det jo mulig å etablere, og så valgte vi oss den lille kroken bak bislaget for ikke å bli forstyrret i den høytidelige handling, og noen generalprøve med «kost og mask» var ganske unødvendig.

Jeg var prest, merkelig nok uimotsagt, Theodor klokker. Hanna med et tørklæ om sine viltre, solblekte brune lokker, som Theresia kalte «Skjorereiret», bar barnet, Mathildes hårløse lille dukke, Grete, som jeg aldri har kunnet tenke meg bortskjemt med noen form for dukkestas i all sin hverdagslighet, og så innledet vi med salmen «O lad din ånd nu med oss være.» Ingen behøvde noen salmebok i den anledning, den hadde nylig avløst den forslitte «Enhver som tror og bliver døpt.»

Så spurte jeg meget «forveden» om barnet var hjemmedøpt, og fikk et ventet men beroligende svar, hvorved jeg var meget lettet, for ritualet for de hjemmedøpte barn kunne jeg ikke, og forestillingen måtte da blitt avlyst — hvorpå jeg la iveri med de små barn som skulle komme til meg, og din inngang og din utgang til evig tid, og Theodor sa amen.

Så kom det hellige korsets tegn både på din panne og på ditt bryst og på ditt vidnesbyrd — det korstegnet slo jeg litt mere i luften, der manglet liksom noe og Theodor sa a-men, traust og sikkert på rette sted. Så spurte jeg hva Grete skulle hete, og døpte henne i vaskevannsfatet med alle de riktige ordene, og Theodor sekunderte og tørket Gretes kolde lille porselenshode med de avblekte blåmalte øynene, og jeg la hånden under hodet hennes og velsignet henne. Så sa jeg lovet være Gud, slik som far sa det efter mange likedanne døpinger, lang, kjedelig preken og altertjeneste med sang og messe — som om han nu var lettet over at nu var det overstått, og fred være med deg. A-men, sa Theodor.

Men så vendte jeg meg til fadderne, Theresia, Mathilde og Tobias, som hittil vesentlig hadde dannet bakgrunnskor for forestillingen: I kjære kristne som har vært faddere for dette barn, I skal — da hørte vi en knising over oss, og der oppe i loftsvinduet var hele vinduet fullt av pikene i kjøkkenet, laksekarene og drengen. De kunne vel ikke holde seg, for de var også blitt vidner — og da var vi som sprøytet vekk fra hinannen til alle kanter, sjenert over å blitt avlurt.

Men vi fikk aldri noe skjenn fordi vi hadde lekt med de hellige sakramenter.

Å kjøre var noe alle måtte lære seg, jo før jo heller, og vi kunne jo ikke danne noen unntagelse, for 3 av de 7 hestene i stallen var fars kjørehester, raske dyr, som aldri hadde trukket en arbeidskjerre eller en plog.

Den ene av dem var en sort, langfakset hoppe, som het Demi, det er fransk og betyr Halv, og far sa at den var halv Gudbrandsdøl, et stort, deilig dyr. Under oppveksten hadde hun på stallen fått en skulderskade, så hun haltet litt enda, da hun kom til oss. Der fikk hun en svulst i «kråka» på den ene fremfoten, så hun blev stående lenge, blev nervøs og temperamentsfull. Jeg tror ikke far turde kjøre henne, men han hadde de to andre til disposisjon, Zeira og Freie, gule kjørehester. Det var bare Waldemar, som brukte Demi i «laksekjøringen» dengang.

Men en dag var Waldemar buden med de eldre brødrene til engelskmennene på Nærland-siden, og da far var bekymret for et par kasser laks, som alltid måtte avsted på dagen, spurte han meg om jeg kunne kjøre laksen med Demi, de andre hadde vært i bruk.

Jeg sa naturligvis med glede ja, for det var jo en tillitssak, og redd har jeg aldri vært.

Da jeg kom til Hopmansleite — den som viste hvor det navnet kommer fra! — møtte vi forpakterens torvkjørere med 3 lass torv, og Demi lystret ikke min «viging», så vårt hjulnav kom borti Ingvald Vigres nav, vår akselkjeip røk, hjulparet kom på skjeve og rev seg løs, den spreke og uthvilte Demi blev skremt og satte i tannsprang, og der satt jeg, 11-åringen, i den hulløse stolkjerren og tviholdt i tømmene på den galopperende hesten.

Opp bakkene blev den uttrettet og stod og prustet med redde øyner da jeg fikk «entret» meg frem efter de stramme tømmene og fikk godsnakket med den til Ingvald kom trillende med det ukadde hjulparet, som han bant med en tauende til bærefjæren og sa: «Nå får du inkje kjøra fort.»

Jeg takket og tok det rolig, for jeg var fullt klar over skrøpeligheiten av reparasjonen. Men jeg kom frem i tide før toget og kjørte så straks til Haugland-smeden med kjerren for reparasjon — og kom vel en time eller så forsinket hjem.

På fars forespørsel sa jeg bare at jeg merket at hjulakselen slar- ket, og da jeg var redd for at den skulle hoppe av, lot jeg smeden gjøre den istand, så nå er alt i orden. I stedet for en nærmere eksaminasjon med ubehagelige avsløringer sa far: «Godt gjort gutten min.» Det var høyeste ærespris og derfor et stort øyeblikk og fars form for å anerkjenne meg som en brukbar arvtager efter min 2 år eldre bror Waldemar.

Sagnene om laksefisket på Hå er gamle og eventyrlige, som sagn skal være. De er sikkert ikke oppstått fra skrytende prester, men vel mere av all den krangel, som gjennom århundreder har dannet seg omkring denne næring som fulgte gården, og da krangel alltid har verdier bak seg, blev vel fiskets verdi dimensjonert derefter. Da gården bare var kjent som prestegård, blev laksefisket et slags privilegium for prestene i Hå.

Fra tid til annen utkommer der en offisiell karakteristikk av alle landets prestegårder, deres størrelse, beskrivelse av boligforhold — tildels av klima, og ernæringsgrunnlag. Den formodentlig siste utgave før fars tid er fra 1860-årene og omtaler knapt laksefisket i Hå med et ord, og slett ikke som noe lukrativt privilegium. Heller ikke nevnes det perlefiske, som prosten Leganger omkring år 1700 fikk sitt tilnavn «Perleprosten» efter.

Men der står at gården er stor — dreiet det seg ikke om ca. 350 mål innmark og ca. 500 mål utmark og stenrøyser og fødde 7 melkekyr? Husene var gamle og vesentlig forfalne, uthusene delvis kondemnerete.

Av denne offisielle beskrivelse skulle ingen fristes til å søke kal- let andre enn dem som søkte en nøysom boplass og et nøkternt men tilstrekkelig ernæringsgrunnlag for en stor barneflokk.

I presten Landstads tid, ti-årene før far, husket min senere svo- ger John Landstad ingen store laksefangster, og da hadde hans far bare en laksefisker, gamle Gunnar Sør-Reime, som også blev vår første «laksemand».

Min fars 20-årige prestetid på Hå gav som helhet intet påviselig overskudd tross den ytterst enkle husholdning som mor førte. For- sagelsens verdifulle kunst lærte vi alle tilbunns, og den har vært et av våre største aktiver senere gjennom feltliv, krisetider og krig.

Men jeg skal villig innrømme at vi alltid følte oss «i kanten av eventyret», omtrent som en som alltid sørger for å ha noen lodder i et lotteri, som engang imellem gir en gevinst.

Og far sørget for å ha «lodder». Han hadde alltid 2 faste menn hele sommeren på delvis andelsbasis, som drev fisket både på sjøen med to sammenhengende kilenøter utenfor hinannen og 10—12 små «settegarn» i Vågen om natten.

Og disse pålitelege «laksekarer» som alle blev våre gode venner, hadde ansvaret for at alt blev anskaffet og vedlikeholdt frå år til annet, fra barkekar og båtstøer til båter og redskap, flytekagger og ilesteiner. Ingen skulle finne noe slurv eller uansvarlighet her, og intet garn måtte stå i sjøen fra fredag til mandag aften.

Det er vel tenkelig, at fremmede prester ikke hadde sans for nødvendigheten av disse faste omkostninger som måtte til for å muliggjøre gevinsten.

Jeg husker således et døgn i 1895 da vi fikk 365 laks — de ca. 300 i sjøen og resten i Vågen. Far stod som vanlig for veiingen, og brødrene fant frem gamle pakkasser fra flytningen for å få fangsten avgårde på 3 store lass.

Det er fra en slik anledning eller et slikt minne at eventyret oppstår, men det var dette ene døgnet for far, selv om vi også har hatt «gode år med overskudd».

Det er bare smålaks som danner hovedtypen i Hå-fisket, og jeg anslår gjennomsnittsvekten til mellom 4 og 5 kilo, og med en laksepris på ca. 1,20 kr/kg dengang (1,60 for laks og 1,00 kr/kg for svidde under 3,0 kg) blir en slik sending på vel 1,6 tonn bare verd ca. kr. 2000 og det var det beste enkeltkast vi hadde på 20 år. Eventyrets omfang var begrenset. Nutidens laksepriser har forrykket forholdene, Fiskarlag og administrasjon likeså.

Når presten i Hå 12 år etter fars flytning gav opp Hå og flyttet nærmere «centrum», så overbeviser dette hvemsomhelst om at laksefisket ikke gav noe godt utbytte. I motsatt fall hadde der sikkert vært prest på Hå den dag idag.

Gabriel Nærland, senere Nesheim, og gift med vår kjære Kristine Njølstad, hadde gjerne kjøpt Hå i 1918 — det har han selv fortalt meg — hvis han hadde fått gården for en riktig pris som han kalte det. Men Kirkedepartementet skulle ha mest mulig for «den fre-

dede» hovedbygningen med den store gården. Ryktet om laksefisket lokket spekulantene i disse jobbetider etter første verdenskrig, og disse fikk betale for den dårlige forretning.

Hå var en bedre skjebne verd.

Men dermed være det ikke sagt at fisket var uten betydning for oss. Vi drev et sportsfiske som opptok oss meget, og som førte mange verdifulle venner til oss.

Først og fremst vil jeg nevne de årvisse engelske sportsfiskere fra byen Chester i Nord-England med den markante, tidligere India-general Mr. Nathan Norris i spissen. Denne høyreiste og brunbarkete type på en engelsk militær kan aldri glemmes. Om han stod i sine, «waders» i vann opp på lårene med jasket lue med fiskefluer nedover ørene, eller han — litt støl i bena — vandret i sitt golfspill for å finne ballen, eller han i sirlig, mørk dress og lyst slips skar for steken ved en dinner, var han den fullendte engelske lord og en pryde for enhver gruppe av flotte mannfolk. Mr. Douglas Dobic, Mr. Walter Wigg og Mr. R. Salomonsen, ofte med fruer eller venner, elegante i sine overklasse-filler, hyggelige og smilende typer, som ofte var hos oss og vi — da vi blev større — hos dem. Senere kom andre inn i bildet, Mr. Corbett og Mr. Levin o.s.v., alle like åpne, interesserte og gemytlige forretningsfolk, som far korresponderte med den øvrige del av året. Engang sendte de oss fasaner, en annen gang harer og plum-pudding til jul. Gjennem dem fikk vi det grunnlag i engelsk uttale som har vært til nytte for oss hele livet siden. Og når de reiste tilbake, da var det høst på Hå.

Det gode ørretfiske både i elvestrykene og i Vågen blev en stor attraksjon for mange, som kom med fine stenger, spettende sneller og dyre fluer. Personlig var jeg den rene sinke i denne fiskingen, og var mere med de andre for å ro dem eller for å håve inn fisken, «Klepp» fikk ingen bruke hos oss. Men jeg trakk da min første laks i 10-årsalderen, uten å bli «forfallen» til fiske, som nesten alle de andre guttene. Om søndagen skulle der ikke fiskes i det hele tatt. Flere ganger hendte det at Waldemar kom til meg om morgenen dy-våt og bad meg å hente noen laks, som han hadde fisket tidlig i regnværet og bare lagt fra seg i åkeren.

En dag rodde jeg for ham i Vågen, og han ville ut til en flat sten og fiske derfra. Hvordan jeg bar meg åt vet jeg ikke, men jeg var klosset og gled uti på den glatte stenen og blev våt til oppunder armene. Vi fortsatte fisket lenge, det var en vakker dag. Da vi gikk hjemover, var jeg nesten tørr, og om kvelden var det ingen som hadde merket at jeg var våt. Dette var risikabelt, for vi hadde plikt på oss til å bytte når vi var blitt våte, og de var nok den slags uforsikthet, som blev årsaken til den astma, som Waldemar slepte med det meste av livet senere.

Flere ganger hadde vi besøk av tollinspektør Chr. Scharffenberg og frue fra Stavanger, foreldre av sangerinnen fru Anna Ulsaker og søsteren fru Laura Saxegaard. Han fisket helst ørret. Theodor og jeg rodde ham i båten på Vågen en eftermiddag. Plutselig rykket Theodor til — han hadde fått Scharffenbergs fiskeflue i øyelokket, og fiskeren var fortvilet og strevet med å få kroken ut, men mothaken holdt igjen, og så bad han meg om å hente Gerhard med en nebbtang — men så stillferdig som mulig. Jeg av gårde som et oljet lyn, fant Gerhard i middagshvil i haven, hvisket beskjeden til ham og stakk avgårde igjen. Theodor satt der så stille som et lam, uten å kny. Øyet var ikke skadd og Gerhard fikk fluen ut, lett og lekende. Det skal nå et visst håndlag til, om det gjelder fisking eller øye-pirking.

En fin, tilfeldig formiddag spurte Waldemar om jeg ville bli med på ørretfiske i «Podlanne». Jo, selvfølgelig. Vi var i elven et par timer og kom hjem med 70 pene ørreter, en daglig og lite oppsiktsvekkende hendelse for oss, men hvilket eventyr for andre!

Ørreten er en takknemmelig fisk i motsetning til laksen. Den kan varieres på mange måter, kokes, stekes med flere slags utstyr, røkes for vinterbruk, som sild og makrell, saltes og rakes. Den siste form brukte aldri vi, men vi hørte at andre gjorde det.

Onkel Danckert fra Bergen kom ofte ganske overraskende til oss for å fiske når vi hadde elven for oss selv. Han var traust og alvorlig og fisket godt, og vi var svært glade i ham.

Men ingen var morsommere å få besøk av enn Jonas Dahl, presten og salmdikteren, men den hyggeligste, jovialeste og muntreste Onkel Jonas vi kjente. Om ham er der så mange historier, at jeg ikke kan forstå at han ikke for lenge siden har fått sin biografi i

«Jær-omslag». Han og hans familie var ofte hos oss om somrene, og vi hadde samtidig hos oss alle hans 3 barn.

Vi har bilder fra hans oppførelse av Francaise på Nærlandssanden, hvor hans frue, f. Fasmer fra Alvøen, spilte musikken på violin, han rimet med oss, og vi sang små-kvartetter med ham, og han fisket efter «det han fikk», og skrev om «Min første pundslaks» med bakgrunn fra Hå, om far, hestene, hunden Max og endog om oss to minste i en fortelling «nøysomhet». Han var kjent overalt, men hos oss fant han lydhørt publikum i alle aldre og deltok i vårt fornøylesliv og vår livsglede på Hå gjennom mange år.

En dag hadde han fått besøk av en ung misjonær, som skulle til Zulu, og han hadde da hørt at der var laks der, og nu ville han søke faglig hjelp i valget av de fluer, som han kunne bruke. «Jo,» sa Jonas Dahl, «jeg skal hjelpe Dem.» Og så pillet han ut alt det mest ubrukelige han hadde av fluer og gav til denne strålende mannen, for han syntes det kunne da være «godt nok for denne Zulu-laksen.»

Nyttårmorgen 1897 våknet vi av larmende arbeidskjerrer i stor fart over brostenene i mørke, og på en helligdag. Pikene fortalte at der var strandet en båt utenfor Vågen, og ingen visste om der var folk ombord, men redningsmannskapet var varslet.

På en to tre var vi i klærne, fikk i oss noe mat og sprang nord-vestover. Det blåste ikke så verst, men det var jo sure vinteren, riktignok uten sne, og sjøen var lagelig. Vi skimtet den store riggen over Prekkstolen, og nedenfor ved «Vågetangen» hadde redningsmannskapet, vistnok under Tobias Obrestads ledelse, samlet seg med rakett-utstyr og fint oppkveilte liner. Et to-mastet skonnerts-kib hadde kjørt seg fast i steingrunnen vel 100 meter fra land, og hadde sterk slagside. Ingen tegn til liv ombord. Så blev der skutt en rakett utover, men den nådde ikke frem i motvinden og blev så halt iland.

Da fremstod den nye fyrforvalteren, Theodor Jacobsen, Frams styrmann under Fridtjof Nansens ledelse, tidligere ishavskipper, og ropte på sin finnmarsk-dialekt: «Det er vel ingen ombord der, men skaff meg en båt, så skal jeg se efter.» Jo, en båt blev skaffet med 2 roere, og jeg ser enda — 70 år efter — for meg Jacobsen med sitt svære, mørke patriarkalske skjegg, stående i båten, og der-

fra entre ombord som en ungdom og forsvinne. Noen øyeblikk etter tilbake i båten og iland med kort beskjed: «Ingen ombord. Båten heter «Assur» med kullast fra England. Skibspapirene vekk og skuta er forlatt.»

Jo, folkene var kommet seg fra borde og iland lenger nord, og båten kom aldri av. Påskedag revnet hun mens vi stod iland og så på, den ene siden rev seg løs og vugget iland. Kullasten var kjøpt for nærmest ingenting, men drev iland ved fjære sjø og blev solgt i smått for kr. 5,— pr. lass, og båten blev hugget opp. Hver eneste bolt, nagle og spiker var av bronse og meget verdifull.

Slike strandinger er vanlige på Jæren, og det er bare ytterst sjelden at båten blir reddet — ja det er ikke lenge siden der stod 3 på en gang lengre syd på Jæren, og alle blev ødelagt.

Ellers hendte det i vår tid hvert år at det drev i land rekster av alle slag, gjerne dekkslast som gikk overbord i høststormene. Særlig var det tømmerstokker som skulle ha blitt grubetømmer i England eller stav for fiskekasser. For over hundre år siden drev en full brennevinshagge i land, og stedet har den dag idag navnet «Brennevinsholå» etter den sjeldne stranding.

Obrestad fyr, vel en kilometer søndenfor Hå, var alltid gjenstand for vår store interesse.

I vår barndom var Tonning fyrforvalter, som det kaltes, en svær tidligere skipper, og onkel av den kjente Ottilie Tonning (1865—1931), kjent som leder for frelsesarmeen og initiativtager til julegranen på Karl Johan. Den gamle 150 kilos gubben rugget ofte ned til far for en prat, og hans dattersøn Henrik fikk undervisning av våre søstre.

Vi var ofte på fyret og veldig imponeret over sammenbygningen av glass, som dels stod stille, dels roterte omkring petroleumslampen i tunge, langsomme grupper og kastet ut 3 blink i hver omdreining. Det virket voldsomt på oss gutter, der vi enten stod på plattformen utenfor eller endog fikk komme innenfor rotasjonen like ved selve lampen.

Men også denne bakgrunn tok vi inn i vår lekeverden.

Vi fikk tak i en litt større, tom cigarkasse og laget 3 glassvinduer i dens sider og bund, lokket var tett, og dør for «betjeningen», og en liten parafinlampe i kassen dannet da «fyret» med dekket

åpningen for avtrekket. En pakkasse blev trillet ned ved krokkeplassen og vår cigarlykt festet på den. Den brendte fremdeles morgenen etter, og «fyret» var derved prøvekjørt. Men nu oppstod situasjonen: Hvem av oss to, Theodor og jeg, skulle få den ettertraktede stilling som fyrforvalter over denne nattlampen?

Henrik betrodde oss at vi måtte «søke posten», så ville våre kvalifikasjoner bli gransket av fyrdirektoratet hos Henrik på Fyret. Vi slet på hver vår kant med våre ansøknings med «forsørgelsesbyrde» og «velferdssak» og nylærte gloser, og la dem så i hver sin konvulutt, som blev medtatt av Henrik for «granskning, bedømmelse og ansettelse,» og var svært spendt i flere dager på utfallet. Henrik meddelte da at Theodor var funnen best egnet for stillingen. Jeg var veldig skuffet over mine mangelfulle kvalifikasjoner — det var nemlig meg som hadde laget lykten, så jeg for første gang i mitt liv tvilte på departementets sakkynndighet, men jeg bar det som en mann.

Men Theodor fikk et nytt problem. Han fant sin nye verdighet så stor, at han sa til mor, at i en slik stilling kunne han fra nu av ikke gå med forklæ, et nedverdiggende bevis på avhengighet og lavtliggende bekjefdigelse, og da mor innvendte at nu måtte han nettopp ha forklæ ved det skitne tilsyn med lykten, tenkte han sterkt på å frasi seg embedet, slått av mors sterke argumenter. Men saken løste seg raskt av seg selv. En dag da lykten om morgenen var full av sot, kom det samtidig beskjed til far at fyrforvalteren forbød enhver form for konkurranse fra vår side, altså: Intet fyr på Hå. Leken var over, myndighetene hadde talt.

Den nye fyrforvalter, Jacobsen, var en ny, markant type i vårt naboskap, en svær uforferdet, og jovial og flott sjømannstype fra vår seilskutetid. Han var fra Tromsø som sin frue, Inga, og datteren Ragnhild begynte sin skolegang hos min søster Cecilie, sammen med oss.

Ragnhild åpenbarte seg som en liten Finnmarkprinsesse, kledd i renskinnspek med skaller og lappelue. Hun imponerte oss stor ved sin sne-vanhet, og vi følte oss som kløner da vi så hennes skilferdighet. Hun fikk to brødre, Arne og Harald på «Fyret», og bor nu som enke i Sandefjord.

Ingen kan skrive om Hå, dets liv og sjel fra 1800-tiden, uten et avsnitt om Haven på Hå. Arbeidet i den fra våren av representerte en vesentlig del av vår oppdragelse, dens avkastning var en matnødvendighet for mors kjøkken, og selv dannet den en vesentlig bakgrunn sommeren igjennom for vårt glade samvær med slekt og venner fra nær og fjern.

Idag er forfallet så totalt at man bare kan finne rudimenter av en forhenværende have, og hadde jeg ikke min gode erindring og mine mange Hå-albumer med bilder fra denne tid og som viser kjente og nulevende personer i de forskjellige deler av haven, kunne man tvile på mine ord.

Av den efterhvert fremtrukne slekthistorie vedkommende Hå, prestefortegnelsen og «studier i marken», kan man finne adskillig.

Presten Christen Lauritzen Lind, som i 1612 blev utnevnt til sokneprest til Hå efter først å ha vært kapellan, bygget de første husene der, og de har ligget der hvor den nylig revne forpakterbolig lå, i ly for vestenvinden og østenfor den bakke hvorpå veien kommer inn på gården fra syd. Denne veien er tydelig bygget opp. For enden av denne veien blev så uthusene lagt i den karakteristiske firkant omkring gårdsplassen, og derved fikk denne første gården et visst ly mot nordvesten, som er hardest, da også høydedraget i nord dengang var høyere, som tidligere nevnt. Det er nemlig vinden fra nord og vest, som har dannet den største naturhindring for en have på Hå, da klimaet ikke har forandret seg påviselig til det verre.

Da gården brendte i 1787 i prost Nils Grøwers tid, (1766—1795), blev den nye hovedbygning lagt ca. 30 meter, eller så, lengre mot vest, oppe på bakken ved innkjørselen til gården, og blev større enn den gamle bygning var; og mellom disse bygninger — den gamle, som iallfall delvis blev gjenoppbygget eller istandsatt, og senere har tjent til forpakterbolig, drengestue og rom for konfirmantforberedelse, og den høyere liggende nye hovedbygning, som også blev bygget meget høyere — er da haven lagt med et langt større ly enn den tidligere have hadde.

Nybygget fikk også sin sydgavl rykket nesten helt frem til den gamle havemur mot syd, og vi ser av de gamle stensemurs kvalitet

at haven blev utvidet mot syd med delvis bibehold av det gamle stengjerde, som gav et ekstra ly for en god mistbenk, foruten en ca. 10 meter bred kjøkkenhave, og et solid og ganske høyt, nytt stengjerde oppsatt. Derved kunne der bli plass også for en god blomsterhave søndenfor husgavlen, med rosenbed og blomsterrabatter og et lysthus mellom syrinbusker inntil husgavlen. Et ekstra solid stengjerde mot vest gav plass for en inngang, og godt ly mot vestenvinden.

Vi ser at planen for haven har vært grundig gjennomtenkt og bygger på tidligere erfaringer. I vår tid var den helt lukket utefra med unntak av den nevnte inngang til blomsterhaven og en inngang ved nordenden av huset, nær «Vaskhuset», for kjøring.

Nederst hadde vi trær som raget opp over den gamle bygning, særlig lønn, noe ask og or og et lerketre, lenger oppover hyll, rogn og asal, men ingen frukttrær. Et kirsebærtre i blomsterhaven døde i vår tid, men stod altfor utsatt.

På østsiden av bygningen hadde vi store, frodige ribsbusker, og litt solbær omkring to store jordbærbed, og i kjøkkenhaven de deiligste stikkelsbær som grunnlag for mors berømte stikkelsbærvin.

Også på vestsiden av gården er der gjort betydelige forandringer i gammel tid. Stengjerder er flyttet, lenge før 1850, og antagelig av hensyn til kjøremuligheter til «Gunnarstøen», hvor laksebåten hadde sin plass under sommerfisket. De store garn og redskaper forøvrig måtte kjøres en gang imellem, og det var for langt borte til at man kunne bære store laksefangster, — men innimellem de fortaldne stengjerder har jeg funnet stikkelsbær.

Kanskje var de restene av det, som engang en prest — eller preste-frue — høstet sine negative erfaringer fra, da prosten Grøwer fant at en have på Hå måtte ha mest mulig ly mot de harde vindene, for jorden er god nok.

Nede i «Lunden» under de store trærne hvilte vi og våre gjester i godværet på medbrakt pledd og ulltepper i det høye gress, og spiste jordbær eller ribs før vi drakk kaffe i blomsterhavens lysthus.

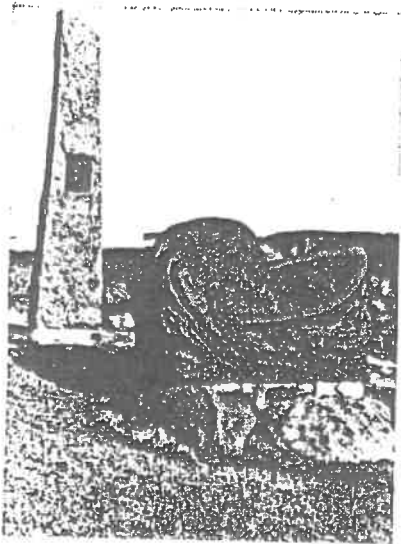
Dernede spilte en sommer de eldre søsken komedien «Til Sæters», sammen med Jonas Dahls familie og våre egne, gjestende slektninger for et publikum av alle gårdens beboere fra foreldrene og forpakterens til tjenestefolkene og alle gårdens unger, under stor jubel.

De eldste brødrene instituerte også en sommer ordenen «Den jublende lerce» på Hå med prosesjon, ridderslag — slått med gårdens største kjøttgaffel og med skarpe deviser om den enkeltes mangler og svakheter. Musikalske soireer med kor, instrumenttrioer og solosang blev ofte improvisert i forbindelse med noen musikkbegavete gjester, og alle har som vi det gamle, forfalne Hå i erindringen som et kulturelt møtested, hvor harmoniske mennesker hadde en hyggelig tid mellom lykkelige vertsfolk.

Men Hå overlevde ikke jobbetiden. Beboerne hadde beskjedent nøyed seg med å bo i «kondemnerte» hus, og inntektene klarte ikke de hårde «åbotts-krav». Og selvom gårdsinntektene var gode nok, hadde ikke forpakteren plikt og presten råd til å fornye mere enn de gjorde. I min fars 20-års tid blev fjøset fornyet i 1899, og gården fikk sentral vannforsyning. Mere greidde ikke han av sine inntekter.

Men det er meget beklagelig når en kjørchest skal brukes bare til arbeidskjøring. Hesten vil ikke trives med det, og eieren vil ikke få glede av hesten.

Men dens saga er skrevet.

Minnesmerket over Puntervold
ved Brusand.
(Til side 61)

Nokre forlis på Jærkysten

Av Peder Heskestad

Den som ferdast på Jærstrendene, vil av og til kunne komme over restar av gamle skipsvrak, som stikk opp av sanden. Ja, det er fortalt at ein har sett heile skuter nedgravne i sand bare nokre kabellengder frå land.

Ingen kan ha tal på alle dei skuter som har vore i havsnaud utafor Jærstrendene. Det sto age av denne leia frå gammalt av. Alt hos Snorre Sturlason finn vi minning om dette. Det heiter om Gudrød Ljome at han var på vitjing hos Tjodolv på Kvine. Han hadde ei skute med fullt mannskap og ville fare nord til Rogaland. Då sette det i med store stormar, men Gudrød hadde bråhast med å fare, og han let ille om at han vart heft. Då kvad Tjodolv:

Far 'kje frå her, før den flate farveg åt skipa jamnast.
Den store sjøen steinar opp på stranda, Gudrød, slengjer.
Vent, vidgjetne konge, til veret seg betre lagar.
Bi her til dess me fær bør.
No er brim og brot om Jæren.

Folk på sjøgardane følgde så vel med i ferdsla utafor. Dei bygde jamvel stovehusa sine slik at dei var vende med framsida mot sjøen. Derfor heiter det etter gammalt vestredøra om den eine inngangs døra. Og ikkje bare på strandgardane følgde dei med i ferdsla i leia. Det galdt alle gardar som låg slik til at dei såg ut over sjøen. Ofte låg det ein langkikker på knaggar i gangen. På Særheim hadde dei så vel greie på skutene, og kjende att mange av dei. Slik var det jamt på Jæren, då visst i seglskutetida. Dei eldre hadde god greie på kva slag skuter dei såg, om det var bark eller brigg, skonnert eller fullriggar. Dei såg det av rigg og seglføring.